

Spira György

A FORRADALOM KÉT FELVONÁSA KÖZÖTT*

*A már csak hív emlékezetünkben élő harcostárs,
I. Tóth Zoltán sírjára – utolsó udvözllet helyett*

(A történetíró, aki most – 1956. december 1-jén – írógépe elé ül, hogy megkísérelje rendezni egymást kergető gondolatait, nem tud olyan tudományos alaposággal közeledni napjaink eseményeihez, amilyenre a népe és hivatása iránti felelősség kötelezi. Nem azért, mert maga sem mentes érzésektől és indulatoktól, hiszen nem történetíró az, aki akár a régmúlt korszakok történéseit is képes szenvedélyek nélkül szemlélni, hanem azért, mert bár a nevezetes októberi és novemberi napokban maga is ott járt Budapest utcáin és terein, hallgatta a különböző társadalmi rétegekhez tartozó embereket, olvasta a röpcédulákat, gyűjtötte a híreket, figyelte a fejleményeket: mégsem alkothatott teljes képet a történekről – különösen a vidéki eseményekről –, nem látthatott a kulisszák mögé, s hiteles adatok hiányában sokszor nem állapíthatta meg, mi igaz a szállongó szóbeszédekből. Mégis úgy érzi, szólania kell, ki kell mondania azt a keveset, amiről bizonyosan tudja vagy nagyon is valószínűnek tartja, hogy megállja a helyét, mert még vannak, akik mesterségesen is ködfelhőbe igyekeznek burkolni a forradalmi változások igazi értelmét. Nem mintha a nép milliós tömegeit ezek az erőfeszítések megingathatnák: a magyar nép s kivált a magyar munkásosztály, amelyet sorsának irányítói annyit magasztaltak, de amelyet lelkük fenekén – úgy látszik – fasiszta csöcseléknek s orránál fogva vezethető csordának tartottak, a döntő pillanatban vitathatatlan érettségről és tisztánlátásról tett tanúságot. Hanem találkoznak – ha nem nagy tömegben is, de nem is kevesen – olyan tiszta szándékú, becsületes emberek, többnyire kommunisták, volt elvtársaim, akiknek a helye a nép soraiban volna, de akiket egyes túlkapások, nemegyszer éppen személyüket ért méltatlanságok megriasztottak, s akik ezért most zavarodottan félrevonulnak, és természetlen tépelődéseknek engedik át magukat, sőt olykor az összeegyeztethetlenségek összeegyeztetésének kísérletére is hajlamosaknak mutatkoznak – elsősorban öhozzájuk szükséges szólani.

* Az itt következő írásmű nem történeti tanulmány, s nem is lehet az, hiszen – mint szövegéből is kiviláglik – még 1956 végén, vagyis azon melegében született, amikor szerzője még nem rendelkezhetett a tudományos mérlegeléshez elengedhetetlen forrásanyag-ismerettel és történeti távlattal. Ez az esszé tehát nem több, mint egy a forradalmi eseményekkel együtt lélegző s a kommunista politikából – nem utolsósorban ezek hatására – frissiben kiábrándult fiatalember kísérlete kortársi elemzés készítésére és a forradalom eltiprása után általa választandó út meghatározására.

Mikor végére pont került, ez az esszé természetesen nem láthatott nyomdafestéket. S amikor – évtizedek múltán – már mód nyílt volna publikálására, ezt többé írója sem találta különösebben sürgetőnek, minthogy időközben maga is továbbhaladt azon az úton, amelyre 1956-ban rálépett, s ezért sok tekintetben érvényét veszítettnek ítélte azt a szemléletet, amellyel annak idején a forradalom menetét vizsgálta. Most viszont indokoltnak véli közzétételét, mivel az utóbbi hónapokban szenvedélyes vitákat keltett több e helyütt is érintett kérdés (kivált az, hogy milyen volt a forradalom táborának összetétele, belső tagozódása, meg az, hogy milyen célokot tűztek maguk elé a forradalom táborához csatlakozott – részben közös, de részben eltérő érdekű – csoportok); s a szerző abban a hitben van, hogy ezért jelenleg talán érdeklődést kelthet egy olyan írás, amelyből kiviláglik, mint nézett szembe az efféle problémákkal azon tájt, közvetlenül a forradalom elvihar-zása után a kortársak egyike.

Persze ma még nem tudni, hogy ezek a sorok napvilágot láthatnak-e egyhamar, eljuthatnak-e azokhoz, akiknek szánvák. De a számvetést, ha egyelőre csak a magam okulására szolgálhat is, nem halogathatom: a jelen és a közelmúlt történetének vizsgálata számomra egyben önvizsgálat is, amely alól az egyéni tisztesség sem menthet fel. Hiszen én is a bukott rendszer támogatói közé tartoztam, azok közé, akik elitélték s a maguk körében felszámolni is törekedtek ugyan a nép fiai ellen alkalmazott erőszakot, a dolgozó emberek közötti különbségtevéseket és a szocializmustól idegen sok-sok egyéb visszásságot, de hosszú éveken át elhittették magukkal s azután elhithetni igyekeztek másokkal is, hogy ezeknek a megnyilvánulásai nem a rendszer lényegére jellemzőek, hanem éppen a rendszer lényegével ellentétben álló – tehát az adott rendszer keretei között is kiküszöbölhető, sőt előbb-utóbb szükségképpen ki is kiküszöbölődő – egyedi, kivételes jelenségek –, vagyis azok közé tartoztam, akik a legutolsó három-negyed évig becsületos öncsalással, de megbocsáthatatlan vaksággal hitték és hirdették, hogy a fennálló rendszer szocialista rendszer. Holott... De legyen ez most gondolatmenetünk kezdőpontja: hogy tisztán láthassuk, miért folyt a harc október 23-án és a következő napokban, induljunk ki abból, mi *ellen* folyt a harc.)

Azok, akik legszívesebben bizonyára teljességgel elvitatnák, de mivel ezt mégsem tehetik, kénytelen-kelletlen elismerik az októberi felkelés alapján véve haladó mivoltát, azt szokták mondogatni, hogy a felkelés részvevőinek nagy többsége csak a fennálló – szocialista – rendszer *hibájának* a felszámolásáért szállt síkra, kezdettől fogva voltak azonban a felkelők között olyanok is, akik magát a *rendszert* kívánták megdönteni. Persze, akik ilyesmit hangoztatnak, alighanem azok is nagyon jól tudják, hogy az efféle állításoknak vajmi kevés közük van az igazsághoz. Mert ha voltak is olyan naiv emberek, akik még október 23-án délben is attól a téves hittől vezetettve mentek ki az utcára, hogy a fennálló rendszer szocialista, s éppen ennek védelmében szükséges tüntetni a szocializmus rákosista ellenségei ellen, ugyanazon nap estéjére már ezek is nagyjából megértették, mekkorát tévedtek, megértették, hogy a rendszert mindennek lehet nevezni, csak szocialistának nem, hogy tehát ezt a rendszert nem foltozgatni, hanem megsemmisíteni kell. Végére is éveken át sokakkal el lehetett hitetni, hogy az úgynevezett népi demokratikus állam, amelynek az apparátusában nagy számmal foglalnak helyet a munkásosztály fiai, a proletariátus uralmának a megtestesítője, hogy a magyar népi demokrácia megszüntette a munkások kizsákmányolását, hiszen ha a munkások nem kapják is kézhez az általuk termelt javak teljes ellenértékét, a különbözetet is az ő érdekükben, nem utolsósorban az ő érdekeiket védő erőszakszervezet fenntartására használják fel, hogy a népi demokrácia csupán a volt kizsákmányolókat rekeszti ki a szabadságjogok birtokából, a népet viszont éppen ezáltal a szabadságjogok összességének a birtokába helyezi, hogy a szovjet csapatok jelenléte nem korlátozza, hanem – Magyarországot biztosítva az imperialista hatalmak esetleges beavatkozásaitól – éppenséggel megőrzi a magyar nép szuverenitását –, amikor azonban a magyar rádió még a nép követeléseinek a felolvasását is megtagadta, amikor az állítólag a proletariátus hatalmában lévő államnak a proletariátus pénzén fenntartott fegyveres erői fegyvereiket a proletariátus ellen fordították, s amikor a szovjet csapatok nem a népeknek, hanem a nép gyilkosainak siettek segítségükre: legkésőbb ekkor még a legjobbhiszemű emberekben is össze kellett omlaniuk ezeknek a hiedelmeknek, legkésőbb ekkor még a legtürelmesebbeknek is meg kellett érteniök, hogy a fennálló rendszer nem a proletariátusnak a burzsoázia feletti diktatúrája, hanem legfeljebb egy párt diktatúrája, sőt még csak az sem (hiszen a golyók nem tettek különbséget kom-

munisták és pártonkívüliek között), hanem diktatúra, tyrannis a szó klasszikus értelmében: egy embernek (vagy – ha úgy tetszik – tizenhatnak) az egész nép feletti diktatúrája. S hogy mennyire az, ezt a ténylegesen hatalmon lévők is késedelem nélkül elismerték azért, hogy sem ekkor, sem a következő napokban nem kísérelték meg egyetlenegyszer sem felhívni a rendszer védelmére az állítólag hatalmon lévő munkásság vagy az államban állítólag irányító szereppel rendelkező kommunisták százezreit.

Ez a felismerés vitte a szocializmus híveit október 23-án pillanatnyilag egy táborba a szocializmus ellenségeivel. Mert a rendszer megdöntésének a szükségességében ezek után egyet kellett érteniük azoknak, akik éppen e rendszer további fennmaradásában látták a valóban szocialista Magyarország megteremtésének legfőbb akadályát, s azoknak, akik a szocializmus iránt táplált gyűlöletüktől vezérelve a korlátlan erőszakot és a szabadságjogok teljes hiányát a szocializmus természetes velejáróinak fogván fel, most már egyedül láttak az adott rendszerben szocialista rendszert, s ezt éppen ezért vágyakoztak megdönteni. Amint az október 23-i megmozdulás legfőbb közvetlen jelzőszavait – Gerő Ernő távozásának, a szovjet csapatok kivonásának, az Államvédelmi Hatóság feloszlatásának a követelését – is egyaránt magukéinak vallhatták azok, akik e követelések megvalósításától az igazi népuralom megteremtésének, s azok, akik – éppen ellenkezőleg – a zavarosban való szabad halászásnak a lehetőségét várták. Így jött létre Magyarországon 1956 októberének végén olyan átfogó, a legreakciósabb elemektől a leghaladóbbakig terjedő nemzeti egységfront, amilyenre korábban nemcsak a történelemben, hanem még Rákosi Mátyás beszédeiben sem volt példa.

A haladás és a reakció erőinek ilyen okok miatt történt pillanatnyi egy táborba kerülése persze kiváló ürügyet szolgáltatott a rendszer kisszámú védelmezőjének arra, hogy az ellenforradalom felülkerekedésének a veszélyét mértéktelenül felnagyítva, a szovjet hadsereg újabb hadosztályait vesse harcba – a forradalom erői ellen. De ennek a lépésnek a jellemzésére nem érdemes szót vesztegetni. Szólni kell azonban arról, hogy az ellenforradalom erőinek a jelentkezése – mint már említettem – a rendszert különben védelmezni éppen nem kívánó becsületes embereket, becsületes kommunistákat is megtántorított, visszalépésre sarkallt. Szólni kell erről éppen azért, mert ezeket az embereket, ha az ellenforradalom veszélyét nagyobbak itélték is a valóságosnál, mégsem a kivénhedt horthysta tiszték ijesztő sarkantyúpengetéséről és a prostituáltak felfegyverzéséről szóló vagy más hasonló dajkamesék, hanem nyugtalanságra csakugyan okot adni látszó jelenségek riasztották meg.

Ilyen volt többek között a nacionalizmus jelentkezése, bár ez korántsem tört fel olyan erővel, amilyent éppenséggel várni lehetett volna. S ha jelentkezett is valamelyes nacionalizmus, ez sokkal kevésbé volt az ellenforradalom műve, mint az álszocialista rendszeré, amely a jogos nemzeti érzés sorozatos arculcsapásával természetszerűleg táplálta a nemzeti érzés negatív elemeit is. Ilyenek voltak azután az önkényes népítéletek, amelyeknek az Államvédelmi Hatóság tagjai közül többen és – állítólag – némely falusi pártfunkcionáriusok is áldozatul estek. Nyilvánvaló, hogy minden jóérezésű ember csak felháborodással fogadhatta az efféle törvénytelenégeket – s nem csupán az ártatlanok esetében, hanem azokéban is, akiket valóban főbenjáró bűnök terheltek –, de az is nyilvánvaló persze, hogy az ártatlan áldozatoknak a felindult tömegek által kiontott vére megint csak nem az ellenforradalmároknak, hanem azoknak száll a fejére, akik lövtek a népre, akik a falusi kiskirályok királyságává tették Magyarországot, s akik maguk még förtelmesebb törvénysértések száza miatt tartoznak felelősséggel.

Aggodalmat keltek továbbá számos becsületes kommunistában olyan jelenségek,

amelyekből egyfajta szocializmusellenességet, kommunistaellenességet olvashattak ki. Így mindjárt olyan külsőségek, mint a vörös zászlóknak és a szocialista munkásmozgalom más, nemes hagyományok által megszentelt jelvényeinek az eltávolítása. Sokunknak fájt ez, de valójában: amilyen logikával ebből a tényből a szocializmus tagadására következtethetünk, ugyanolyan logikával a márciusi fiatalok emlékének megtagadásával is vádolhatnók például azokat a fiatalokat, akik éppen a márciusi fiatalok példáját tartották szemük előtt, amikor kivonultak az utcákra, hiszen a forradalom vörös színe a márciusiak színe is volt; amennyire nem őket, annyira nem is a szocializmust tagadták meg ilyen módon a tüntetők, hanem ismét a rendszert, amely kiszajátította magának a haladó meggyalázta a haladó gondolatnak ezeket az évszázados múltra visszatekintő jelképeit. Arról nem beszélve, hogy nemcsak kiszajátította őket, hanem egyben – nem kevésbé gyalázatos módon – ezeket is a nemzeti érzés elfojtására igyekezett fordítani; gondoljunk csak azokra, akik egy-egy május 1-jei felvonulás alkalmával például aggodalmaskodva számlálgatták, nem lobog-e a menetelők feje fölött a vörös zászlókhoz képest túlságosan sok nemzetiszínű...

Vitathatatlan azonban, hogy ha nem is efféle külsőségekben, egyébként sokszor kiütközött a forradalmi napok során jelentős tömegeknek a kommunisták nagy része iránt táplált bizalmatlansága. Megmutatkozott ez nem mellékesen abban is, hogy sok helyütt *általános* intézkedéssel eltávolították tisztségükből a (többségükben kommunista) vezető funkcionáriusokat – akkor is, ha semmiféle személyes bűn nem terhelte őket, csak egyszerű eszközei voltak a hatalomnak, s rátermettségükhöz és jó szándékukhoz különben nem fért kétség. Bizonyos, hogy az efféle lépések nem szolgálták a forradalom érdekeit, hiszen csak csökkenthették a nép legfőbb erejét, páratlan egységét, de az is bizonyos, hogy az ilyen eljárást sem lehetne az ellenforradalom valamilyen mesterkedéseire vezetni vissza. Rákosiék gyakran hangoztatták, hogy mindenért, ami ebben az országban történik, a kommunisták felelősek, s ebben kivételesen igazuk volt, hiszen ha a kommunista funkcionáriusok eltávolítását némelyek bizonyára egyéni érdekből sürgették is, a maga egészét illetően ebben is a nép természetes igazságérzete nyilvánult meg: a nép joggal tette felelőssé valamennyi kommunistát az elmúlt évek bajaiért még akkor is, ha őket vezetőik éppúgy félrevezették, mint az ország többi polgárát, mert egyikünk felelősségét sem kisebbítheti, ha hagyta magát félrevezettetni.

S hasonlóképpen az sem az ellenforradalom ügyeskedésén múlt, hogy az október végi napokban feledésbe merülni látszott azoknak a kommunistáknak az érdeme, akik elsőként fordultak szembe s már jó ideje szembefordultak a bűnök rendszerével. A nép feledékenysége azonban valójában csak látszólagos volt: a népnek valójában nem volt mit elfelejtenie, mert egy Lukács Györgyről vagy egy Déry Tiborról korábban legfeljebb annyit tudhatott meg, hogy a hatalmon lévők üldözik őket, de hogy miért, arról – nem az ellenforradalom, hanem a hatalmon lévők jóvoltából – már alig szerzhetett tudomást. S ahol mégis közelebről ismerték ezeknek a bátor férfiaknak a tevékenységét, azokban a körökben nem is fogykozott meg népszerűségük, azokban a körökben mindvégig a forradalom úttörőit és legjobb katonáit becsülték bennük. Aki pedig ez igazi kommunisták közül egyedül volt ismert és népszerű országszerte, annak, Nagy Imrénének a népszerűségét megint csak nem az ellenforradalmárok foszlatták szét, hanem a hatalmon lévő machiavellisták, akik őt Gerő Ernő pártvezérségének megerősítésével egyidejűleg nevezették ki miniszterelnökké, akik az ő nevében hirdettek statáriumot a forradalmárok ellen, s akik első alkalommal az ő nevében hívták fel beavatkozásra a szovjet csapatokat.

Ennek az egy esetnek a kivételével azonban, ha becsületes kommunisták a bizalmatlanság légkörét érezték maguk körül a forradalom napjaiban, ezért egyedül önmagukat okolhatták. Mivel múltbeli mulasztásaik miatt bizalmatlanság övezte őket, sokan közülük elvesztették a fejüket, s nem találták meg helyüket a forradalmi nép soraiban; mivel pedig nem siettek a forradalom hadállásaiba, továbbra sem vívhatták ki a milliók bizalmát. Nem áll ez a kommunista munkások tizezreire, a tatai bányászokra, a pentelei kohászokra és társaikra, de – fájdalom – elmondható a kommunista értelmiség tekintélyes részéről, amelynek pedig nagy hivatása lett volna tudatos kereteket szabni a jobbára ösztönös mozgalomnak. Holott ha nem késlekedik, még ekkor is, a történetek után is elnyerhette volna a tömegek rokonszenvét. Bizonyítja ezt azoknak a kommunista katonai parancsnokoknak a példája, akik fegyvereiket a nép szolgálatába állították, s akiket néhány nap múlva már az egész ország hőseiként tisztelt. S bizonyítja ezt, hogy Nagy Imre is, mihelyt sikerült kivínnia a maga számára valamelyes cselekvési szabadságot, Magyarország semlegességének kinyilvánításával és más lépéseivel ismét vissza tudta szerezni elorzott népszerűségét. (Amire – melleleg szólván – csak naiv emberek mondhatják, hogy naiv lépés volt, amennyiben maga után vont a szovjet csapatok második beavatkozását: valójában ez éppúgy nem volt okozója az újabb szovjet támadásnak, amint 1849-ben sem a trónfosztás idézte elő az orosz beavatkozást, hiszen ha ezen múltott volna a dolog, akkor az újabb támadásra – minden egyébtől függetlenül – csak jó néhány nappal később kerülhetett volna sor.)

Akármit történt is azonban, mégis tény, hogy a kommunisták jórésze számtalan jelét tapasztalhatta a nép bizalmatlanságának, s ezért valóban aggodalommal, annak biztos tudatában készülhetett a tervezett országgyűlési választásokra, hogy azokon a kommunista jelöltek – még azok is, akik minden próbát megállottak – elenyésző kisebbségben fognak maradni. Ez pedig a forradalomban részt vevő tömegek célkitűzéseinek tisztasága ellenére mégiscsak az ellenforradalom felülkerekedését fogja jelenteni, gondolták közülük nem kevesen. Csakhogy ha a választások kimenetelét illető aggodalom minden bizonnyal indokolt volt is, a belőle levont következtetés már ismét nem állta meg a helyét. Mert – anélkül, hogy találgatásokba bocsátkoznánk – bizonyosra vehetjük ugyan, hogy a választásokon vagy polgári demokratikus, vagy klerikális – de (legalább kezdetben) szintén demokratikus jelszavakhoz folyamodó klerikális – pártok szereztek volna meg a szavazatok többségét, s ennek megfelelően a választások után polgári demokratikus államberendezés alakult volna ki Magyarországon; ez azonban még nem jelentette volna az ellenforradalom felülkerekedését, hiszen a polgári demokratikus rendszer csak egy szocialista rendszerhez képest jelentett volna visszalépést, annál viszont nem lett volna rosszabb, ami Magyarországon 1956 októberére előtt volt.

Számítok persze arra a megjegyzésre, hogy nem is önmagában a kialakuló államberendezés polgári demokratikus jellegében lett volna a hiba, hanem ennek szükségszerű velejárójában, a már meglévő szocialista termelési viszonyok megsemmisülésében. Mert szocialista termelési viszonyok fennállása elméletileg összeférhetetlen burzsoá állam fennállásával, s mert a burzsoá pártoknak a hatalom megszerzése után gyakorlati okuk sem lett volna arra, hogy akár csak átmenetileg is lemondjanak az alapon meglévő szocialista elemek felszámolásáról és a tőkés termelési viszonyok felélesztéséről. De ez a kényelmes teória-cipő még így megfejelve sem illik rá az eleven lábra. Először is azért nem, mert a gazdasági alapon a forradalom előtt vajmi kevés eleme volt meg a szocializmusnak. Az állami tulajdonban lévő üzemek nyilván nem voltak

szocialista üzemek: megtanulhattuk, hogy az üzemek állami tulajdona csak akkor jelentí egyben szocialista tulajdonukat is, ha az állam a proletariátus hatalmában van – Magyarországon pedig az államhatalom nem volt a proletariátusé... Ami meg a mezőgazdasági termelészövetkezeteket illeti: ezek közül még a tagjaik önkéntes elhatározásából létesült s termelésüket viszonylag fejlett technikával folytató gazdaságok is csak részben voltak szocialista gazdaságoknak mondhatók, már csak azért is, mert a gazdálkodásukhoz szükséges legfontosabb gépi berendezések ugyancsak a néptől elidegenített államnak képezték tulajdonát, s mert termékeik tekintélyes részére szintén ez az állam tette rá a kezét. Egyszóval: a szocializmus meglévő elemeit a kapitalizmus hívei fölöttébb nehezen számolhatták volna fel, mivel fölöttébb nehezen találhatták volna meg az 1956 októbere előtti Magyarországon.

Ellenkezőleg (és a szocializmus féltéséből fakadt okoskodás másfelől ezért sem állja meg a helyét): a szocializmus elemei csak a forradalom során és éppen a forradalom során kezdtek viharos gyorsasággal kibontakozni. Igaz, a termelészövetkezetek tagjainak jelentős része most, amikor végre valóban teljes jogú urává lehetett volna közös birtokának, nem élt ezzel a lehetőséggel, hanem szakított a közösségi érzést megcsúfolva összeeskábált látszólagos közösségekkel, s így pillanatnyilag nemcsak az erőszak által beszennyezett közelmúltnak fordított hátat, hanem a jövőnek is. De ez az érthető kiábrándulás érthető módon éppen a termelészövetkezetek legjobbait érintette legkevésbé, vagyis éppen azokat, amelyekben legerősebben vertek gyökeret a szocializmus hajtásai. Ami pedig az ipart illeti: az üzemekben mindenfelé már a forradalom első óráiban megalakultak a munkástanácsok, s ez nyilvánvalóan éppen nem a munkásoknak a szocializmus ügyéből való kiábrándulását juttatta kifejezésre, hanem – ellenkezőleg – azt, hogy a munkások – akár tudatos hívei a szocializmusnak, akár nem – végre valóban teljes jogú uraivá akarnak lenni üzeimeiknek.

Nem vitás persze, hogy az ellenforradalom valóban létező erői, a földesúri-burzsoá restauráció fejüket most bátran felütő hívei előbb-utóbb kezét emeltek volna a szocializmusnak ezekre a friss hajtásaira is: biztonságérzetet merítve abból a körülményből, hogy most olyan széles nemzeti egységfront áll fenn, amely még rájuk is kiterjed, amelynek a keretei között tehát van lehetőségük arra, hogy nacionalista vagy vallási jelszavak segítségével öntudat nélküli tömegeket is megnyerjenek maguknak, előbb-utóbb megkísérelték volna visszavenni a forradalom során a munkások tulajdonába került gyárat s nemkülönben az 1945-ben a parasztok között felosztott földet is. Erre azonban az álszocialista rendszer teljes felszámolása és az ország függetlenségének végérvényes biztosítása *előtt* nem vállalkozhattak. (Bizonyára ezért lehetünk tanúi annak, hogy amíg ezek a feltételek létre nem jöttek, addig még Mindszenty bíboros sem követelte vissza nyíltan az egyház volt birtokait, bár nem kétséges, hogy szíve elsősorban ezekért vérzik.) Mihelyt pedig a rendkívül széles nemzeti egységfront alapját képező bankettkérdések megoldódtak volna, mihelyt a szocializmus híveinek és a szocializmus ellenségeinek az álszocialista rendszer felszámolására és az ország függetlenségének biztosítására irányuló *közös* követeléseit teljesültek volna, az ellenforradalom *külön* követeléseinek nyílt jelentkezése a nemzeti egységfront azonnali felbomlását idézte volna elő. Hiszen a munkások a forradalom előtt sem azt fájlalták, hogy a rendszer elvette a tőkésektől a gyárat, hanem azt, hogy az elvett gyárat nem adta nekik. És a parasztoknak sem az fájt, hogy a rendszer felosztotta közöttük a földesurak birtokait, hanem az, hogy miután tulajdonukba adta, fokozatosan egyre szűkebb korlátok közé szorította hozzájuk fűződő tulajdonjogukat. Ha tehát a dolgozó osztályok a

forradalom első szakaszában együtt harcolhattak is a volt tőkésekkel és földbirtokosokkal a valamennyiük osztályérdekeit egyaránt sértő rendszer megdöntéséért, tüstént szembe kellett volna fordulniok ezekkel (bármilyen erős nacionalista vagy vallásos demagógiának voltak is légyen kitéve közben), mihielyt ezek részéről fenyegette volna most már elsőrendű veszély a forradalomnak már az első szakaszában hatalmas erővel feltörő osztályköveteléseik teljesülését.

Igen ám – hallom máris az ellenvetést –, de hát ekkorra már a burzsoá pártok kezében volt volna a hatalom, a balra tolódó tömegek tehát ekkor már védtelenül állottak volna szemben az államhatalom birtokába éppen a tömegek vállán – elsősorban a választásos paraszti tömegek vállán – felkapaszzkodott burzsoá elemekkel. De ne feledkezünk meg arról, hogy a forradalom során a munkásság is igen tekintélyes hatalmi állásokra tett szert. Mert a munkástanácsok megalakítása nem egyszerűen a jugoszláv példa lemásolását jelentette. A mi munkástanácsaink egyesítették magukban mind a jugoszláv, mind a fél évszázaddal ezelőtti orosz munkástanácsok fő jellemvonásait: nemcsak az egyes üzemek dolgozóinak gazdasági, hanem az egész munkásság politikai érdekeit is képviselő szervekként jöttek létre. (Ezt fejezte ki többek között az is, hogy munkástanácsok nem csupán az egyes üzemekben, hanem egy-egy közigazgatási egység üzemeinek a küldötteiből nagyobb területekre kiterjedő hatáskörrel is létesültek.) A forradalom második szakaszában, a szocializmus és a kapitalizmus erőinek elkülönülése után tehát szükségképpen kettős hatalmi helyzetnek kellett volna kialakulnia. S azt azután, hogy a szocializmus és a kapitalizmus erőinek összecsapása melyik fél felülkerekedésével végződik, persze csak maga a harc dönthette volna el. De az esélyek a munkásosztályra nézve, amelynek elegendő fegyver volt a kezében, s amely már a forradalom első szakaszában is a legnyomósabb tényezőnek bizonyult, nem voltak kedvezőtlenek.

Igen, igen – fogalmazható meg az aggodalmak utolsója –, de ha elfogadjuk is, hogy a forradalom távlati ilyeneknek mutatkoztak, vajon elképzelhető-e a valóban szocialista Magyarország megteremtése kommunisták nélkül? A válasz kézenfekvő: kommunisták – vagy (mivel ezt a szót is sokan sajátították ki illetéktelenül, s fosztották meg ezáltal igazi értelmétől) mondjuk inkább úgy: a szocializmus tudatos harcosai – nélkül bajosan képzelhető el. De néptömegek nélkül még kevésbé képzelhető el. Azoknak a kommunistáknak, akik nem színüket hagyott szólásokhoz s nem is személyes érdekekhez, hanem ahhoz az ügühöz maradtak hívek, amelyre egykor Marx és Engels tette fel az életét, nem volt és ma sincs más választásuk, mint hogy a néppel együtt harcolva a nép bármely rendű és rangú ellenségei ellen – ha kell, volt elvtársaik ellen is –, küzdjenek ismét a nép bizalmáért, s küzdjenek minden akadály elhárításáért, amely a népet letéríthetné a szocializmus felé vezető útról. És ha sokan közülök ezt elmulasztották megtenni a forradalom napjaiban, s evvel maguk is okozóivá lettek annak, hogy a forradalom első felvonása a forradalom vereségével végződött, még inkább kötelességük ezt tenni ma. Mert ami ma történik, az – bárki bármit mond is – egyre inkább az ellenforradalom malmára hajtja a vizet. Hiszen a szocializmus ügyének nyilván az vált volna előnyére, ha az ellenforradalom erőire is kiterjedő, túlságosan széles nemzeti egységfront minél hamarabb felbomlik. Mivel azonban a forradalom kezdeti követeléselei mind ez ideig nem teljesültek, ez az egységfront egyelőre még mindig töretlen. Ilyen körülmények között pedig az ellenforradalom képviselői mind nagyobb tömegekre terjeszthetik ki befolyásukat – annál is inkább, mert megint csak folytatódik a szocializmus cégére alatt kifejtett hazaárulással a szocializmus nevének népszerűtle-

nítése. S közben megkezdődött a munkásság lefegyverzése és a munkástanácsok felszámolása, vagyis az egyetlen olyan társadalmi osztály elerőtlenítése, amely szükség esetén útját állhatná az ellenforradalom próbálkozásainak...

Lehetséges persze – merül fel bennem most, tizenegy napi töprengés, önmagammal s magamban másokkal is folytatott viták sora után esszém végére érkezve –, hogy ez a kérdés jó időre elveszítette jelentőségét. Hiszen a forradalom első felvonása lezárult, még mielőtt a forradalom átlépett volna fejlődésének második szakaszába. S addig a második felvonás nem kezdődhetik meg, amíg a szovjet hadsereg el nem hagyja Magyarországot. Ennek kiharcolására pedig egymagunkban nincs elég erőnk... De hát hihetjük-e, hogy a szovjet megszállás örökké fog tartani? Hihetjük-e, hogy a szovjet nép sokáig tűri, amit más népek elnyomására nevében elkövetnek? Én nem tudom elhinni, hogy a történelemben új korszakot nyitó 1917-i forradalom harcosainak fiával az utolsó évtizedek el bírták volna feledtetni Lenin tanítását s apáik emlékét. Ezért hiszem, hogy a forradalom első felvonásának a vége még nem azonos a dráma egészének a befejezésével. S ezért vallom, hogy az igazi kommunistáknak nem szabad többé késlekedniök a forradalom hadállásainak erősítésében. Mert a következő felvonások csak ebben az esetben mutathatják meg a világnak, hogy a magyar nép mégsem a bukott forradalmak népe.

Békés Csaba

DEMOKRATIKUS ESZMÉK ÉS NAGYHATALMI ÉRDEKEK

**Egy megvalósulatlan amerikai javaslat
az 1956-os magyar forradalom megsegítésére**

1956. november 4. után nemcsak a magyar, hanem a nyugati közvélemény jelentős része sem tudta megérteni, miként történhetett meg, hogy az az amerikai kormány, amely hosszú évek óta a kelet-európai népek felszabadítását hirdette, a válság idején végül semmilyen segítséget sem nyújtott a magyar forradalomnak. Sőt, amint az a nyolcvanas évek során kutathatóvá vált nyugati diplomáciai források tanulmányozása alapján egyértelműen megállapítható, a kritikus november eleji napokban (november 1–3. között) a közel-keleti válság rendezésében való lényegesen nagyobb érdekeltségük miatt az amerikaiak kifejezetten akadályozták, késleltették az ENSZ-ben a magyar kérdéssel kapcsolatos határozathozatali folyamatot.¹

Az amerikai politika korabeli és későbbi bírálói egyaránt tudomásul vették azt a kormányzati érvelést, hogy bármilyen nyugati katonai beavatkozás minden bizonnyal a Szovjetunióval való fegyveres konfliktus és a termonukleáris eszközökkel megvívott világháború veszélyét rejti magában, ami a kelet-európai népek megsegítése helyett azok teljes pusztulásával végződhet. Az is kétségtelen, hogy az Eisenhower-adminisz-